

De, ismétlem, a kiadás elmulasztja olykor a szükséges állásfoglalást is. Vagy nem kellett volna-e a *Szépség holdusa* c. kötetnél rámutatni, hogy a gyermekfővel írott könyv l'art pour l'art-os, vallásos és irredenta elemei nem a magáratálalt, érett, igazi József Attilát tükrözik, csak kamaszkori környezetének szellemét? Nem kellett volna-e egy-két magyarázó és irányító megjegyzés a Freudot ünneplő *Amit szivedbe rejtész* c. költeményhez? A kiadás némely, a freudizmus hatására árulkodó versnél rámutat e hatásra és annak káros voltára, máskor azonban megfélekedzik erről. Korrigálnom kell még, illetve kiegészítenem a jegyzeteknek néhány adatát: Pákozdy Ferenc hírhedt bírálata a Társadalmi Szemlében nem 1935-ben, hanem 1933-ban jelent meg; a Versek Könyve (amelyben az *Indiában, ahol* c. vers napvilágot látott) nem 1945-ben jelent meg először, hanem 1943-ban; *A város peremén-t* József Attila 1933-ban felolvasta a La Fontaine társaságban, az egyetlen irodalmi társaságban, amely tagjai közé választotta őt; s végül megemlítem, hogy a *Levegőt!* 1936-ban — emlékezetem szerint megcsönkítva — megjelent a Reggel c. hétfői lapban.

Kifogásaink nagy száma talán azt a benyomást kelti az olvasóban, mintha a kiadásról túlnyomóan kedvezőtlen volna a véleményünk. Pedig tárgyunk, a kritikai kiadás természetéből folyik, hogy rövidebben végezhetünk azzal, amivel egyetértünk, mint gáncsaink felsorolásával. A kiadás végeredményben gazdagodása irodalmi életünknek. Ha vannak is vitatható mozzanatai, sőt kétségtelen fogyatkozásai, ezek nem takarhatják el előlünk, hogy eredményes kutatás és figyelemreméltó szövegkritikai megfontolások eredménye. Utána teljesebben, és pontosabban ismerjük József Attilát, mint eddig: gazdagabban művét, hézagtalanebbül fejlődését és tisztábban műhelye titkait. Megelégedéssel tölthet el bennünket, hogy másfél évtizeddel a költő halála után ily érdemes lépést tett irodalomtudományunk egy végleges kritikai kiadás felé. Bár a fordításokat és prózai írásokat tartalmazó harmadik kötet még nem jelent meg, József Attila verseinek e szövegkritikai feltárása máris nagy lehetőségeket nyújt és néma, de annál sürgetőbb felszólítást intéz tudományunkhoz a költő művének irodalomtörténeti feldolgozására.

Komlós Aladár

ARANY JÁNOS NÉPDALGYŰJTEMÉNYE

Közzéteszi Kodály Zoltán és Gyulai Ágost

Akadémiai Kiadó, 1952

Arany János halálának hetvenedik évfordulóját a Magyar Tudományos Akadémia a költő összes műveinek új, tudományos kiadásban sajtó alá rendezésével ünnepli. Ez alkalmából most — hosszú évtizedek mulasztását jóvátéve — az Akadémiai Kiadó gondozásában végre sor került Arany egy rendkívül érdekes zenei kéziratának, dalgyűjteményének kiadására is, melyet *Kodály Zoltán* és *Gyulai Ágost* rendezett sajtó alá.

Bartalus István zeneíró, a kézirat első tulajdonosa (és talán kezdeményezője?) az Aranytól átvett füzetnek ezt a címet adta: »Régi népdalok, melyeket népdalgyűjteményem számára Arany János gyermekkori emlékeiből sajátkezűleg írt le hangjegyekkel. 1874«.

A gyűjtemény kézírata tehát nyolcvan éves. A tudományos és irodalmi világ először Bartalus Kisfaludy Társaság-beli felolvasásából (1883. január 31.),

majd Bartalusnak ezen alapuló közléseiből* szerzett tudomást a nagyértékű gyűjteményről. Merítettek is belőle: elsősorban maga Bartalus, nagy népdalgyűjteményének II. kötetétől (1875) kezdve (Bartalus kiadói eljárásának fogatkozásairól alább még szólunk), majd utána különösen tanítványa, Sztankó Béla, népiskolai daloskönyveinek különböző füzetekben.

Mindez együttvéve csak töredékét teszi a teljes gyűjteménynek. Valósággal hihetetlen és mélyen megszegényítő, hogy a korszak legnagyobb magyar költőjének sajátkezűleg lemásolt dalgyűjteménye annyi ideig kiadatlanul, kéziratban heverhetett (Kodály bevezető tanulmánya érdekes ellentétként felemlíti, hogy egy szorgalmas német népdalkutatónak mekkora utánjárással sikerült Goethe elzászi dalgyűjtésének elveszett dallamait a megmaradt szövegek alapján a nép közt felkutatnia).

Hogy a kézirat első tulajdonosa, maga Bartalus, nem igen törte magát a teljes gyűjtemény kiadásának érdekében, azt éppen Kodály Zoltánnak a most előttünk fekvő új kiadásban tett megállapításai világítják meg egészen új indokokkal. Bartalusnak határozottan érdeke volt, hogy Arany kézírata *ne kerüljön nyilvánosságra* a maga teljességében. Az eredeti kézirat ismeretében ugyanis a legsúlyosabban el kell marasztalnunk Bartalusnak, a kézirat egykori (hűtlen) sáfárának nagy népdalgyűjteményében követett felelőtlenül ködösítő, tudománytalan eljárását. Bartalus félrevezető közlései nyomán ugyanis a közvéleményt azt hihette, hogy az ő kiadványkötetei lényegében kimerítették Arany dalgyűjtését. Ezzel szemben Kodály bevezetéséből és jegyzeteiből most a következők derültek ki:

Az 1873-ban megjelent I. kötet szerkesztésekor Arany kézírata még nem volt Bartalus kezében. Ebben a kötetben kétszer szerepel az »Arany János után«, illetőleg »Arany László után« forrásjelzés. Ezt a négy dallamot valószínűleg Aranyék élőszóbeli közléséből merítette. A II. kötettől (1875.) kezdve azonban már kezében volt Arany kézírata. Mennyit és hogyan használt fel belőle? — Bartalus nyomtatott gyűjteménye II.—VII. kötetében ugyan 90-szer szerepel az »Arany János után« jelzés. Ezekből azonban mindössze 42 való Aranynak előttünk fekvő eredeti kéziratából!* Honnan került ide a többi 48?

Ezekkel kapcsolatban Kodály megdöbbentő felfedezésre jutott: a kérdéses dallamok legnagyobb részének Aranyhoz, Arany dalismeretéhez semmi köze; azok Limbay Elemér *Magyar Dal-Album*, ill. *Magyar Daltár* című csekély értékű, közismert népszerűsítő gyűjteményének 1882—84-ben megjelent III., IV. és V. kötetéből valók, — jelentékeny részben szövszerinti kimásolásban, sokszor kisebb-nagyobb önkényes módosításokkal, változtatásokkal, de forrás szerint felismerhetően mind innen (e tekintetben különösen árulkodó a dalok hangnemi-választása). S ami a legfurcsább: »a dalok közt Limbay saját szerzeményei is vannak s ezt Bartalus nem vette észre. Pedig Limbay az 1885-ben megjelent V. kötethez mellékelte a szerzők névjegyzékét, s ebben nem kevesebb, mint 79 dalt vall magáénak«.

Hogy a kérdéses dallamok valóban Limbay gyűjteményéből kerültek Bartalushoz, azt Bartalusnak a kiadvány alapjául szolgált kéziratós gyűjtő-

* Arany János dalai, 1884 — majd kibővítve *Pesti Napló 1893. május 14.*

* L. Pinck: *Volkslieder von Goethe im Elsass gesammelt, mit Melodien und Varianten.* Metz 1932.

* Pontosabban: a II. kötetben (1875): 13; III. (1883): semmi; IV. (1894): 8; V. (1895): 1; VI. (1895): 11; VII. (1896): 9 dallam.

kötetei is bizonyítják. Erről megint Kodályt idézzük: »Bartalus kéziratának és Limbaynak számai... jó ideig párhuzamosan növekednek. Látni való, hogy a maga elé tett III. kötetből sorjába válogatta a lejegyzendőket; itt-ott ékelődik be egy nem Limbayból való... Valamennyi Limbay-másolat az eredeti hangmagasságában készült.«

Bartalusnak ezt az eljárását aligha minősíthetjük másnak, mint tudatos ferdítésnek, hamisításnak. Miért tette? nem tudjuk. Lehetséges volna, hogy az V. kötet szerkesztésekor (ebben van ugyanis a legtöbb Aranynak tulajdonított, Limbayból átvett dallam) félretette, nem találta az Aranytól kapott kéziratot s abban a tudatban, hogy közönsége számonkéri majd tőle Arany dalgyűjtését, onnan pótolta, ahonnan éppen adódott? Vagy talán az tévesztette meg, hogy saját kézirat gyűjtőkötetében (Kodály ezt is alaposan átvizsgálta és a nyomtatott gyűjteményhez való viszonyát mesteri módon elemzi) ezek a dalok közvetlenül *Arany János saját szerzésű dallamai után* következnek, Kodály meggyőző okfejtése szerint legkésőbb 1882—83. évi feljegyzésben. Talán 12—13 év múltán, 1895-ben, amikor V. kötetét kiadta, már nem emlékezett pontosan, honnan is kerültek ezek a dallamok saját kézirat gyűjteményébe? — Mindenesetre ez az aránylag jobbhiszemű feltevés is rendkívül felületes, elnagyolt munkára vall Bartalusnál.

Bartalus munkájának pongyolaságát az Arany gyűjteményéről különböző helyeken közölt téves és egymásnak ellentmondó adatai is elárulják. Az *Arany János dalai* c. kiadványban (1884-ben) ezt írja: »Hogy mennyire érdekelte [Aranyt] zenénk fejlődése, igazolja az is, hogy mikor a hetvenes évek elején két ízben népdalgyűjtésre vállalkozván összeutaztam néhány megyét, egyszer 100 dallammal s ezek szövegével lepett meg, melyeket — mint a régi idők emlékeit — sajátkezűleg hangjegyzett s néhol más jegyzetekkel is kísért«. Majd alább ezt mondja: »E dalokból gyűjteményemben már eddig is sokat felhasználtam.« — Kodály összevetései alapján most már pontosan megállapíthatjuk, mennyi is volt ez a sok: a mondott időpontig, 1884-ig mindössze 13 dallamot dolgozott fel Bartalus a 148 dallamnyi kéziratból! Igen kínos helyzetbe került volna, ha valaki történetesen számon kéri tőle, mennyit használt fel Arany neki átadott dalgyűjteményéből. — Ilyenféle számonkérésről nem tudunk. Mégis nyilvánvaló: Bartalus a közönség felé mintegy kötelességének érezhette, hogy nyomtatott gyűjteményének hitelét, kelendőségét az addiginál nagyobb mértékben megtámassza Arany János tekintélyével. 1895-ben vagy nem találta hirtelenében a kéziratot, vagy valami más, előtünk ismeretlen okból nem merített belőle* s így fanyalodhatott a fent jellemzett hamisításra. Amikor nyomtatott gyűjteménye lezárásakor, a VII. kötet előszavában (1896.) összefoglalóan szól Arany kéziratához való viszonyáról, ezt mondja: »az Aranytól kapott dalok összege mintegy 150-re tehető« (pontosan 148 dallam). Ugyanott még: »Arany János után csaknem száz népdalt dolgoztam fel«. Amint fentebb említettük, pontosan 92-szer használja az »Arany János után« jelzést. Csakhogy ebben a számban benne vannak a Limbayból másolt, tévesen vagy rosszhiszeműleg Aranynak tulajdonított darabok is! Igazában nem merített belőle többet 42-nél.

* Kodály állapította meg, hogy az V. kötetnek mindössze egyetlen dallama való innen, de az is annyira elváltoztatott formában, hogy Bartalus akár emlékezetből is másolhatta (Bartalus V. 17. sz. = Arany II. 31. sz.).

Érthető, hogy ilyen körülmények közt Bartalus nem nagyon buzgólkodott Arany kéziratának kiadása érdekében. Csak jóval az ő 1899-ben bekövetkezett halála után merült fel a — Bartalus hagyatékából a budai tanárképző főiskola, az úgynevezett Paedagogium könyvtárába került — kézirat teljes kiadásának terve. A Kisfaludy Társaság *Magyar Népköltési Gyűjtemény* c. sorozatában, »Arany János születésének századik évfordulójára, 1917-re kellett volna megjelennie, Sebestyén Gyula szerkesztésében, Gyulai Ágost és Sztankó Béla irodalmi, illetve zenei gondozásában. E terv azonban, előbb a világháborús zavarok és nehézségek, utóbb a kötet két munkatársának, Sebestyén Gyulának és Sztankó Bélának († 1939.) halála miatt nem válhatott valóra«. »Sztankó Béla annak idején szinte egy évtizeden át gyűjtötte a variánsokat Arany dalgyűjteményéhez. Munkája az ostrom alatt elpusztult s így az egészset előlről kellett kezdeni.«*

Bármennyire fájjaljuk is az érdemes Sztankó Béla fáradságos munkájának elpusztulását, mégis azt kell mondanunk: a magyar tudományos életnek talán szerencséje, hogy csak most, Kodály Zoltán gondozásában kerülhetett sor Arany János kéziratának új kiadására. Mert az, amit Kodály most a kiadás dallamai elé írt bevezetőjében és különösen azok jegyzeteiben elénk ad, a magyar zenetudományi munkának olyan kiemelkedő teljesítménye, amit őrajta kívül, az ő rendelkezésére álló páratlan összehasonlító dallamtörténeti apparátus ilyen tökéletes ismerete és világos áttekintése nélkül senki más elvégezni nem tudott volna. Fentebb említettük már, milyen fölényes anyagismerettel, milyen éles szövegkritikai érzékkel boncolta és világította meg, végül is döntő okfejtéssel, Bartalusnak Arany gyűjtéséhez való viszonyát. Az egyes dallamokhoz írt jegyzetei ezen messze túlmenően felölelik az Arany kéziratában foglalt 148 melódia bárhol fellelhető változatainak teljes előfordulási anyagát, a XVII.—XVIII. századi gyűjteményektől (virginálkönyvek, diákmelodiáriumok, egyházi énekeskönyvek, stb.) kezdve, az 1800 körüli, alig hozzáférhető, javarészt feltáratlan verbunkosforrások, a XIX. századi nagy dallamgyűjtemények (Pálóczi Horváth Ádám, Tóth István, Mindszenty Dániel, Almási Sámuel, Kiss Dénes stb.), a multszázadi népszínművek és általában a népies műdalirodalom sok ezernyi dallamán keresztül az új népzenei gyűjtés legújabb, egy-két év előtti felgyűjtött anyagáig bezárólag. Nincs még egy ember széles Magyarországon, aki annyira otthon volna ennek a sokféle ágazó tengernyi dallamváltozatnak minden kérdésében, minden problémájában.

Nagyot tévedne, aki netán azt mondaná erre: mindez tulajdonképpen csak szorgalom és kitartás kérdése; 40 év előtt talán Sztankó is megoldotta volna.** — Nem: Kodály zenetudományi feldolgozó munkájának a példátlan méretű beható anyagismeret mellett másik fő jellemvonása az áttekintés és a forráskritika fölényes biztonsága, a hallatlanul biztos és világos ítélet, kritikai

* A fenti idézetekkel kapcsolatban *Major Ervin* arra figyelmeztet, hogy »Sebestyén Gyula csupán szerkesztője volt a Magyar Népköltési Gyűjteménynek, — Sztankó Béla pedig 1939 tavaszán hunyt el. Kodály Zoltán a Nagyszalontai gyűjtés jegyzeteiben (MNGY. XIV.; megjelent 1924-ben) 4 helyen hivatkozott az »Arany János: Népdalok és dallamok gyűjtemény«-ét tartalmazó XV. kötetre, de még 1931—32 körül is szó volt e gyűjtemény megjelentetéséről«. Ugyancsak Major Ervin figyelmeztet rá, hogy Sztankó Béla az itt mondottnál jóval hosszabb időt, több mint 30 évet fordított az Arany-gyűjtemény jegyzeteinek munkájára. (Ezekbe a jegyzetekbe magának nem állt módomban betekinteni.) — *B. D.*

**Éppen az előttünk fekvő új kiadás jegyzetei bizonyítják, hogy Sztankónak Arany kéziratából történt dallamközlései nem mentesek hibáktól, önkényes változtatásoktól.

érzék, mellyel a döntően fontosat mindig ki tudja emelni a pusztá adatok tömkelegéből; vagyis a diszpozíció mesteri volta, amellyel egy-egy dallamra vonatkozó többletadatnyi adathból csalhatatlan érzékkel kiemeli a lényegeset, különválasztja az esetlegeset, a lényegtelenet a fontostól. — Utólérhetetlenül támogatja őt ebben híres stílusfegyelme, nyelvének kiválóan plasztikus koncentrációja, amely még a legszárazabb jegyzetanyagot is élvezetes, eleven és szemléletes olvasmánnyá formálja.

Annál többre értékeljük Kodály jegyzeteinek ezt az aprólékos pontosságuk mellett is messzi távlatokat nyitó jellegét, mert ilyen természetű, ehhez fogható méretű filológiai munkát eddig nem volt alkalma közölni, — ha csak ide nem számítjuk *A magyar népzene* című pompás összefoglaló tanulmányának ugyancsak bámulatraméltóan gazdag és tömör jegyzetanyagát, vagy még inkább *A Magyar Népzene Tára* I. kötetének az ő irányítása mellett készült jegyzeteit.

E hatalmas és gazdag tartalmú kötettel a magyar zenetudományban eddig nem képviselt újfajta kiadványtípust indít útjára a megújhodott Magyar Tudományos Akadémia: a monumentális *dallamtörténeti forráskiadványok* típusát.*

A második kérdés, amit beszámolóinkban felvetünk, ez: vajjon nem pusztán nagy költőnkkel szembeni kegyeleti aktus irányította-e Akadémiánkat és a szerkesztőket e hatalmas kiadvány megjelentetésében? Vajjon eléggé megindokolja-e a gyűjtemény belső jelentősége, tartalma annak ily óriási kritikai apparátussal való közzétételét?

A kérdés indokolt, már csak azért is, mert — aki modern népzenei gyűjtésünk és kiadványaink ismeretében kezdi lapozni Arany gyűjteményét, első pillanatban könnyen bizonyos csalódást érezhet: a magyar népzene ősrétegéből, az ötfokú, quintelő hagyományból úgyszólván semmit sem talál meg benne; anyagának nagyobb részét a XIX. század második negyedének részben ismert szerzőktől származó divatos városi dalai teszik.

Ezek egyrészt ugyan már maga Arany János a »Társas dalok (többnyire idegen dallamra)« feliratú második szakaszba osztotta, de került belőlük jócskán a »Népdalok és rokon« című I. (fő)csoportba is. Természeténél fogva aránylag legrégiesebb a, sajnos, alig néhány dallamnyi III. rész »Kántáló dallamok és gyermek réjék.«

Hogyan lehetséges ez? A XIX. századi népi-nemzeti realizmus nagymestere, »A magyar népdal az irodalomban« c. sokat idézett alapvető tanulmány írója valóban csak ilyen töredékesen, egyoldalúan, mondhatni: városi, értelmiségi orientációval ismerte volna a magyar népdalt?

Népköltési *szövegeink* tekintetéből a kérdés azonnal megoldódik annak megállapításával, hogy Arany e gyűjteményét kifejezetten Bartalus részére, dallamemlékeiből állította össze, benne a népköltési szövegek tehát csak másodrendűen, mint a dallam kiegészítő része szerepelnek. Szöveget dallam nélkül egyáltalában nem jegyzett fel. A dallamokat általában jobban, teljesebben megjegyzi, mint a szövegeket; többször előfordul, hogy egy-egy dal melódiájára még jól emlékszik, szövegére már csak csonkán. A szöveget ilyenkor inkább csonkán hagyja: pedig Erdélyből vagy máshonnan könnyen kiegészít-

* A kiadvány jegyzetanyagával és bibliográfiájával kapcsolatban Major Ervin biz. tag egy sor kisebb-nagyobb jelentőségű adatszerű helyesbítés szükségességére hívta fel a figyelmet. Kritikai megjegyzései most vannak kidolgozás alatt és más helyütt fognak megjelenni. Szerk.

hetné. Az ő példája is azt bizonyítja, hogy a kettő közül a dallam a szóhagyomány maradandóbb, nehezebben felejtett része. — Hogy a magyar népköltés szövegi anyagából sokkalta többet ismert, mint amit itt dallamostul feljegyzett, kétségtelen (ezt e kiadvány egyik igen értékes és tanulságos része: »Arany János népdalidézetei« — Gyulai Ágost összeállítása — is meggyőzően bizonyítja). Erdélyire többször hivatkozik, Krizát is bizonyosan ismerte. De nem érezte magát gyűjtőnek; jellemző, hogy Erdélyi népdalgyűjtő felszólítására 1844-ben semmit sem küldött.

A zenére, a dallamokra vonatkozóan ezzel szemben mindenképpen hitelesnek és véglegesnek kell tekintenünk kézírata tanúságát; valóban azokra a dallamokra emlékezett, azokat ismerte, amelyeket itt egybegyűjtött. Kodály meggyőzően bizonyítja, hogy írásos forrásai nem voltak: »Kótás gyűjteményeket, úglátszik nem forgatott. Könyvtárában éppen csak Bartalus Orpheusa (1869.) és I. kötete (1873.) volt meg. Amabba még tett néhány bejegyzést, az utóbbiba semmit... Ha ismerte volna Füredi, Mátray kiadványait, aligha írt volna le olyan dalokat, amelyek azokban is megvoltak. Erdélyire többször utal, zenés gyűjteményre soha. Több apró jele van, hogy dallamait leírva sohasem látta, hibái is ezt bizonyítják. Hallás után tanulta, s maga erejéből igyekezett kótába szedni. S hogy öreg korában, megromlott látása ellenére sem restelte 148 dallam leírásának, sőt letisztázásának fáradságát, minden szónál ékesebben bizonyítja, mennyire meg volt győződve szöveg és dallam szoros összetartozásáról és így a dallamnélküli népdalkiadványokat csak tökéletlennek tarthatta«.

Más, 1830—40. körül másolt dallamgyűjteményekkel való sűrű találkozásai (Mindszenty, Tóth István, Almási) azt bizonyítják, hogy Arany dalismerete valóban megfelel a kor divatos magyar dal-repertoárjának. Amazokkal közös vonása a paraszti szóhagyomány mélyebb, ősbibb rétegével szembeni bizonyos közömbösség. Sajátlagosan Arany esetére vonatkozóan, Kodály igen finoman boncolja ennek a jellegzetes magatartásnak helyi, szociális gyökereit is. Ezt mondja: »Szalonta már Arany gyermekkorában sem tartozhatott a legrégisebb helyek közé. Új település, ezenkívül a Bocskay hajdúk nemesi öntudata, másrészt a fejlett iskola is hozzájárulhatott a hagyomány ősrétegének elfakulásához... Nincs semmi jele, hogy Arany érintkezett az alacsonyabb műveltségű analfabéta réteggel vagy az ősbibb hagyományú pásztornéppel. Hisz egész élete hatalmas felfelé törekvés volt. Így... akadály volt, hogy a helyszínén, saját környezetében ismerje meg a legrégibb hagyományt. Ezért is kutatta szüntelen a régiséget, mert vékonynak érezte maga alatt a hagyomány talaját«.

Ugyancsak az életrajzi adatok világánál kapunk magyarázatot a III. rész (Kántáló dallamok és gyermek-réják) feltűnő rövidségére. Ez »talán az életrajzok sokszor ismételt állítását igazolja a gyermek Arany elvonuló természetéről. Nem valószínű, hogy a szalontai gyermekek olyan kevés játékot tudtak, csak Arany nem igen vett részt bennük«.

Ezek az adatok pontosan kijelölik Arany kézíratos gyűjteményének helyét és értékét elsővonalbeli népdalismereti-dallamtörténeti forrásaink sorában, a *Pálóczi Horváth Ádám* Ötödfélszáz Énekeitől (1813.) *Tóth István*, *Mindszenty Dániel* kézírataitól (1832.), *Füredi*, *Mátray*, *Színi*, *Bartalus* nyomtatott közlésének soráig terjedő fejlődés vonalában.

A magyar dallamtörténet, a népdalismeret fejlődéstörténetének vizsgálatában rendkívül érdekes és tanulságos feladat lesz majd, Arany gyűjtését

összevetni Pálóczi Horváth Ádám ugyancsak most sajtó alá került *Ötödfélszáz Énekeinek* (1813.) gazdag dallamanyagával. A két egyformán jelentékeny kéziratos gyűjtemény jellegében sok a hasonló vonás: mindkét költő idősebb korában, tisztán emlékezetére támaszkodva írja össze fiatalabb éveinek dalismeretét, dalkészletét. Mindkettő a *dallamok* feljegyzését, megmentését tekinti fő-feladatának. Horváth Ádámnál is előfordul, hogy a teljesen feljegyzett dallam mellett a szövegnek csak kezdősorára emlékszik, a többire nem; csak-hogy ő ilyenkor — Arannyal ellentétben — legtöbbször hozzákölt, kitoldja a csonkaságot. Ebben is gyűjtő-lelkiismeretességére vall, hogy ilyenkor legtöbbször pontosan jelzi a toldás helyét. Közös vonásuk az is, hogy mindkettő beleveszi a »maga csinálmányát« is, igaz, hogy Horváth jóval bőkezűbben, gátlástalanabb módon, mint a szerényebb, szemérmesebb Arany, kinek magaszerzette dalait csak a költő halála után merete kiadni Bartalus. — Némi különbséget tesz köztük, hogy Horváthnál — gyűjteménye jóval nagyobb arányainak megfelelően (ő több mint kétszerannyi dallamot jegyez fel, mint Arany) — általában eltökéltebb a gyűjtés, a hagyománymentés szándéka; ennek megfelelően nála (legalább is néhány darabban) szóhoz jut a néphagyomány ősbibb, mélyebb, paraszti rétege is (Árgirus nótája, Kállai Kettős, »Amott kerekedik«, kuruc dallamok). Arany kéziratainak nagy értéke ezzel szemben a kótás feljegyzésnek szinte hibátlan pontossága, precizitása, míg a dilettáns Horváth keservesen küszködik dallamainak kótábaszedésével. — A két gyűjtemény egybevetése mindenestre villámfénnyel megvilágítja a magyar dallamtörténeti fejlődés két jellegzetes etappját, két nemzedéknyi távolságból ölelkező fejlődési fokozatát.

Kodály különös nyomatékkal emeli ki Arany gyűjteményének még egy értékét: »kezünkbe adta vele verselésének titkát. Tudjuk már Szemere Pálhoz írt leveléből, hogy nála zenei fogantatású a vers... Ilyen verselésig csak az a költő jut el, aki a ritmus zenei részének legapróbb elemeit is tudatosá tudja tenni magában, a kótairás útján...«. E tekintetben különösen fontos az új kiadás függeléke: Arany János saját szerzésű dallamainak közlése, Kodály lényegretapintó zenei jegyzeteivel és magyarázataival (e rész szövegeire vonatkozóan — sajnos — nem kapunk jegyzeteket; e dallamok közzétételét nyilván már Gyulai Ágost szövegszerkesztői munkájának lezárása után határozták el). — Különben e néhány dallam művészi-esztétikai szempontból egyáltalán nem jelent kiemelkedő zenei értéket. Megint Kodályt idézzük: »Aranyak önálló, eredeti zenei invenciója nem volt, dallamai ismert dallamok reminiscenciáiból tevődnek össze. Rendkívüli jelentőségük más: világosan megmutatják, hogyan értelmezte, tagolta Arany a megzenésített vers ritmusát. A vers ritmusa [zene nélkül, önmagában] nem mindig egyértelmű« (Ezt éppen Vargyas Lajos legutóbb megjelent verstani könyve*és az azt követő vita tanulságos véleménykülönbségei bizonyították igen meggyőzően); »... semmiféle adatunk nincs rá, hogyan képzelte, hogyan kívánta [Arany] verseinek élőszóbeli előadását. Mert bizonyára élő, hangos előadásban, sőt ahol lehet, megzenésítésben látta a versigazi életét. ... S hogy élete utolsó éveiben saját dallamokkal próbálkozott, ékesen bizonyítja: a vers végső kiteljesedését az énekben látta. Ebben találkozik Goethe-vel«.

* A magyar vers ritmusa. Akadémiai Kiadó, 1952.

A kiadvány méltatása során Szabolcsi Bence mutatott rá arra, hogy Arany dallamai kivétel nélkül hangsúlyos kezdetű, »magyaros« értelmezésben adják a jambikus szövegeket.

* .

Bírálat helyett a fentiekben tulajdonképpen csak beszámolót adtunk ; ezzel is inkább csak mintegy mutatóba szemelgettünk Kodálynak Arany János előttünk fekvő zenei hagyatékával kapcsolatban tett alapvető, messzi távlatokat nyitó megállapításaiból. A magyar zenetudomány művelőinek, a magyar vers, a magyar irodalom kutatójának és általában : a magyar művelődéstörténet minden barátjának hónapokra és évekre szóló tanulságot, feldolgozni való anyagot nyújt ez a gazdag kiadvány. A benne felvetett és a jövőben ennek nyomán bizonyára felvetésre kerülő zenetörténeti-dallamfejlődési-verstani, stb. problémák kivételes gazdagsága feles bőséggel indokolja Arany kéziratának ilyen hatalmas kötetben, példamutatóan gondos szerkesztői munkával történt új kiadását. A magyar tudományos életnek, az Akadémiának kivételes szerencséje, hogy a munka döntő jelentőségű zenei részét éppen a tudományos és művészi alkotó pályájának jelentős évfordulójához érkezett hetvenéves Kodály Zoltán kezébe tudta letenni, akinél alkalmasabb magyarázót, kongeniálisabb méltatót Arany János zenei hagyatéka sem ma, sem bármikor a multban valóban nem is találhatott volna.

Bartha Dénes

MANYSI (VOGUL) NÉPKÖLTÉSI GYŰJTEMÉNY III. kötet : MEDVEÉNEKEK
Második rész : AZ OBI-UGOR MEDVETISZTELET — TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK — SZÓMUTATÓ

Munkácsi Bernát hagyatékának felhasználásával sajtó alá rendezte *Kálmán Béla*
Bp. 1952. Akadémiai Kiadó. 436 l.

»Kéves gyűjteményes kiadás megjelenési ideje húzódott olyan hosszúra, mint a Vogul Népköltési Gyűjtemény«, írja KÁLMÁN BÉLA kiadványa előszavában. Megállapítását mindenképpen helytállónak bizonyítja az a kereken hat évtized, mely a gyűjtemény I. kötetének megjelenésétől (1892) a III. kötethez készített bevezető tanulmány, meg a tárgyi és nyelvi magyarázatok megjelenéséig eltelt. Pedig MUNKÁCSI a finnugrisztikában szinte páratlanul gyors ütemben tette közzé anyagát (a REGULY-szövegek megfejtését és saját gyűjtését) : a II. és III. kötet 1893-ban, a IV. 1896-ban hagyta el a sajtót. Anyagának mielőbbi közkinccsé tételében elvi megfontolás vezette. »Okulva REGULY sorsán — írja az I. kötet bevezetésében — már útjaim alatt olyan rendszert követtem följegyzéseimben, hogy azoknak tudományos feldolgozása bárkinek, ki oroszul tud, minden különös nehézség nélkül lehetővé váljék. Semmit sem bízva emlékezetemre, vagy a jövő eshetőségeire, minden szöveghez — oroszul, vagy vogul nyelven, a mint a közlő magyarázatait adhatta — azonnal hozzáfűztem a szükséges magyarázatokat ; több esetben pedig magukhoz e magyarázatokhoz is csatoltam (szibériai orosz tájszavakat, vagy néprajzi különösségeket stb. értelmező) jegyzeteket, hogy világosak legyenek előtt is, kik a hely színén nem jártak... Ugyanígy vezetett az elért eredmények használhatóságának lehető biztosítása a kiadandó munkálatok sorrendjének megválasztásá-